

LA IMMIGRACIÓ A LA COMUNITAT VALENCIANA.

Principals resultats de l'Enquesta Nacional d'Immigrants (2007)

5. Activitat laboral

5.1. Situació laboral actual

5.1.1. Situació sociolaboral en l'ocupació actual

5.1.2. Qualitat d'ocupació actual

5.2. Primera ocupació a Espanya

5.2.1. Cerca de la primera ocupació

5.2.2. Canvi de situació sociolaboral al llarg de la trajectòria migratòria

5. Activitat laboral

Els processos del creixement d'ocupació i el dinàmic increment de la població immigrant són dos processos estretament interrelacionats. Segons les dades de l'Enquesta de Població Activa (EPA) entre 1994 i 2007 s'han creat quasi 8 milions d'ocupacions de les quals més de 2,5 milions corresponen a la població estrangera³⁴. Sense estes dades no és possible entendre la situació actual del mercat laboral espanyol i l'enorme impacte que ha tingut la massiva entrada d'immigrants en el nostre país al llarg de l'última dècada. Este impacte no sols afecta el mercat laboral espanyol sinó que la seua influència també es pot observar en altres aspectes de la vida econòmica, com ara el consum, l'increment de la taxa d'ocupació de la població activa o les dinàmiques de creixement de la productivitat per mencionar tan sols alguns d'ells (vegeu Sebastián i Melguizo, 2004).

El fenomen migratori i el seu efecte sobre l'economia nacional són uns dels temes més importants de debat públic actualment. Això ho genera una gran demanda d'informació que permeta analitzar les característiques socioeconòmiques dels immigrants així com les implicacions de la seua massiva incorporació al mercat laboral. És tal la importància d'este fenomen que, a pesar del notable esforç de les institucions estadístiques, administracions públiques i investigadors, molts aspectes de la situació dels immigrants en el mercat laboral romanen encara desconeguts. Fins a la realització de l'ENI les dades sobre l'activitat laboral i econòmica de la població immigrant van ser principalment extretes de fonts referents a la població general a Espanya. Per això la informació no comprenia els aspectes i les característiques específiques de la realitat viscuda pels immigrants.

Com a premissa se sap que els processos d'inserció laboral dels immigrants i les seues trajectòries laborals en el país de destí posseïxen una sèrie de característiques pròpies. La situació dels immigrants en el mercat laboral difereix en molts aspectes de la situació dels nadius i per tant requereix uns instruments i metodologies específiques adaptades a este context específic. Per a això l'ENI ofereix una oportunitat única de complementar el nostre coneixement sobre l'activitat laboral dels immigrants ja que a més d'informació de caràcter general - com ara les taxes d'activitat, ocupació, temporalitat o estructura ocupacional - conté un ampli ventall de variables dissenyades específicament per a reflectir les condicions en què s'està exercint l'activitat laboral d'esta població.

En el cinquè mòdul del qüestionari de l'ENI es recull informació detallada sobre la situació laboral en el moment de la realització de l'estudi, les característiques tant de l'ocupació actual com de la primera ocupació a Espanya, com també, alguns aspectes de les trajectòries laborals com ara el nombre de contractes des de l'arribada o la freqüència de desocupació. En este capítol es presentaran algunes de les dades més significatives que, segons la nostra opinió, millor representen la riquesa informativa de l'Enquesta.

5.1 Situació laboral actual

5.1.1 SITUACIÓ SOCIOLABORAL EN OCUPACIÓ ACTUAL

En este primer acostament als resultats de l'ENI s'ha optat per analitzar la situació sociolaboral dels immigrants en relació amb algunes variables bàsiques de control que s'han estat utilitzant al llarg d'este treball, com ara agrupació de països segons l'origen i el moment d'arribada. Partim ací del supòsit que esta anàlisi no sols permet obtenir una imatge de la posició real que ocupen els immigrants en l'estructura del mercat laboral espanyol i particularment la d'aquells que residixen a la Comunitat Valenciana, sinó també, completar i amplificar el nostre coneixement sobre les condicions de vida d'esta població. L'indicador de la situació sociolaboral s'ha obtingut combinant informació sobre el tipus d'ocupació, la situació professional i el sector d'activitat de l'immigrant. El seu propòsit és el de reflectir la situació social i econòmica dels immigrants en termes de la seua ubicació en l'estructura jeràrquica del mercat laboral. S'ha analitzat la situació sociolaboral dels treballadors immigrants utilitzant una escala de 6 categories en què s'han intentat plasmar tres aspectes bàsics de l'activitat laboral:

- **Assalariació** (empresaris amb empleats i sense, treballadors per compte propi, empleats).
- **Nivell de qualificació** per a la realització del treball (nivell alt, mitjà i baix de preparació).
- **Caràcter de l'activitat laboral** (treball de caràcter manual i treball de caràcter no manual).

Com qualsevol altra categorització tampoc esta manca de problemes i limitacions relacionades, sobretot, amb la reducció de la informació així com la simplificació d'importants aspectes de la problemàtica d'estratificació social – objecte tradicional de reflexió teòrica en les Ciències Socials (Garrido i González, 2005).

Taula 5.1. Situació sociolaboral en l'ocupació actual a la Comunitat Valenciana i Espanya.

C	omunitat Valenciana	Espanya
Directius i professionals	11,5	14,4
Empresaris amb empleats	3,5	2,8
Resta no manuals	10,2	11,0
Empresaris sense empleats	9,6	7,6
Manuais qualificats	24,9	23,9
Treballadors no qualificats	40,3	40,3
Total	100	100

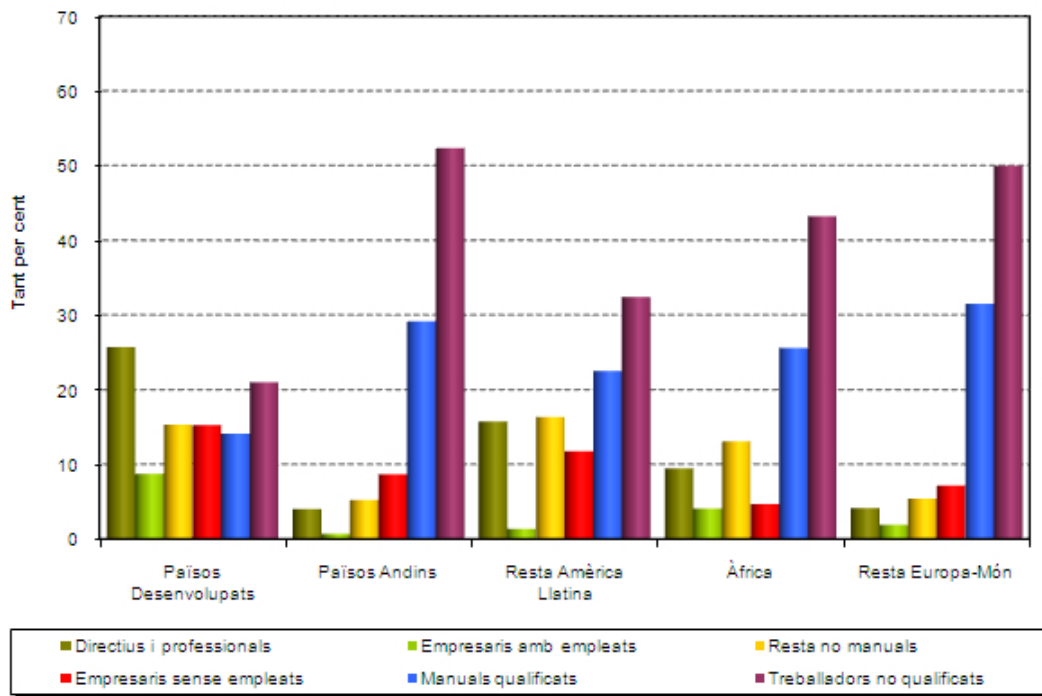
Nota: conté la informació del total d'Espanya menys la Comunitat Valenciana
Font: Enquesta Nacional d'Immigrants – 2007

Una primera lectura de les dades representades en la Taula 5.1 permet observar que una part important de la població immigrant ocupada a Espanya (tant a la Comunitat Valenciana com a la resta de comunitats en el seu conjunt) es concentra en les parts baixes de l'escala sociolaboral. Així, dos de cada cinc immigrants estan empleats en treballs de caràcter manual en què es requereix baixa o cap qualificació. A més, una de cada quatre persones ocupades d'origen estranger realitza treballs manuals per als quals es necessita cert grau de preparació. Segons estes dades, podem constatar que quasi dos terços dels treballadors immigrants ocupats i residents a la Comunitat, està realitzant algun tipus de treball de caràcter manual. En l'altre extrem de l'escala sociolaboral es troba un 12% de la població immigrant integrada per directius i professionals d'alta qualificació. Com es veurà més avant este percentatge relativament alt es deu sobretot als immigrants procedents de països desenvolupats. Si es comparen les dades amb les de la resta d'Espanya, el patró general és semblant encara que el pes de directius i professionals és un poc menor a la Comunitat Valenciana que a la resta d'Espanya el dels treballadors manuals qualificats és semblant.

L'estructura sociolaboral que ací es presenta no sols reflectix la posició sinó també el paper que tenen les persones immigrades en l'economia espanyola. L'arribada d'immigrants respon a una demanda de mà d'obra per a determinats llocs de treball, que a pesar de la seua importància per al desenvolupament econòmic del país, no estan coberts per la població autòctona. Les principals causes d'esta situació, a més de l'evident procés de desacceleració del creixement demogràfic experimentat a Espanya des de fa tres dècades, són les profundes transformacions en l'esfera de valors i expectatives respecte al tipus de treball preferit. Els treballs físics o de caràcter manual són els menys desitjats per les noves generacions que s'estan incorporant actualment al mercat laboral (Cachón, 2002).

Si ens endinsem en esta problemàtica relacionant la distribució de treballadors en l'estructura del mercat laboral segons la procedència dels immigrants ens trobem amb importants diferències. En este aspecte es poden definir tres pautes molt marcades en la distribució de la població ocupada en l'escala sociolaboral. El primer perfil correspon a aquelles persones ocupades procedents dels països desenvolupats. Un 27% d'este col·lectiu exercix càrrecs directius i professionals, la qual cosa contrasta notablement amb el baix pes que tenen els ocupats en esta situació sociolaboral procedents de la resta dels grups. I segons les dades que manegem, la proporció de treballadors manuals tant qualificats com sense qualificació és significativament menor en comparació a la proporció que tenen estes categories de treballadors en els altres col·lectius estudiats.

Figura 5.1. Situació sociolaboral en ocupació actual segons l'origen a la Comunitat Valenciana.

Font: Enquesta Nacional d'Immigrants – 2007

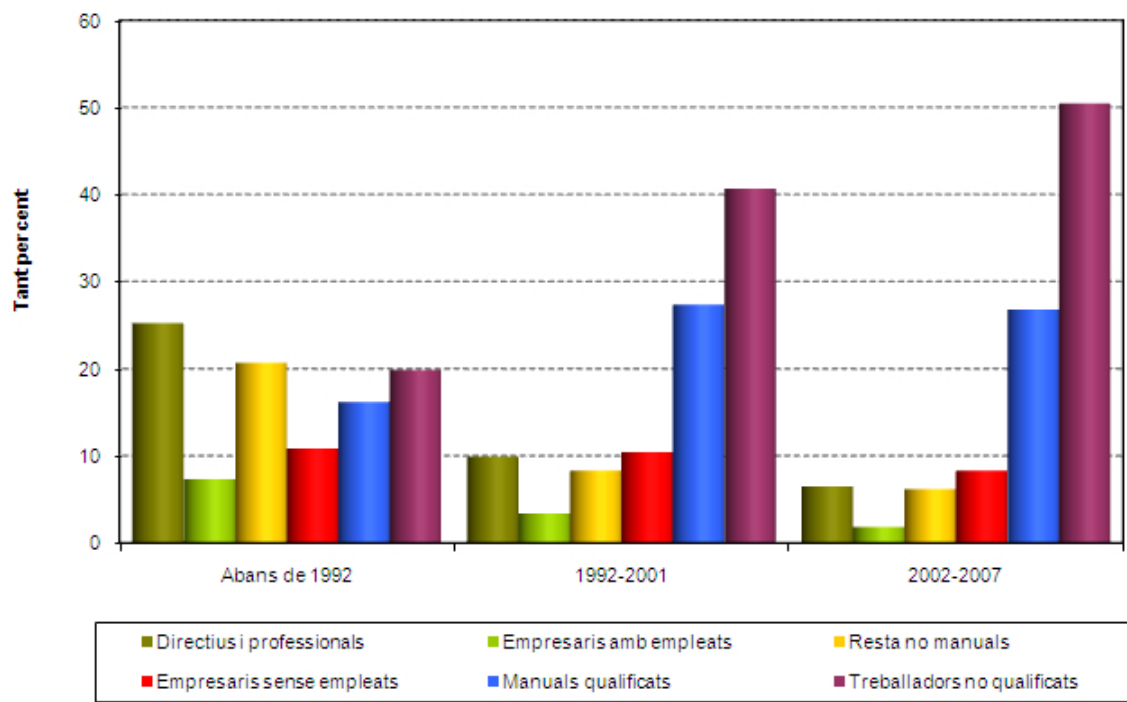
Una segona pauta ve representada pels immigrants andins i procedents de la resta d'Europa-món els quals oferixen en molts aspectes una distribució de categories sociolaborals molt semblant. Així, entre 50% i 52% de tots els ocupats d'estos dos grups d'immigrants realitza treballs manuals que no requerixen qualificació. En canvi, la proporció de persones que ocupen llocs directius, professionals o empresaris amb empleats és molt baixa i a penes supera el 4%. Semblants estos dos, si bé amb un nivell un poc superior de qualificació, queden els immigrants procedents del continent africà.

La tercera pauta de distribució sociolaboral correspon als immigrants dels països llatinoamericans no andins. Es pot dir que este col·lectiu es troba "a mitjan camí" entre els originaris dels països desenvolupats i altres zones de procedència. El pes dels treballadors no qualificats i treballadors manuals qualificats en este grup és més alt que en el cas dels països desenvolupats, però no assolix nivells que s'assimilen a la resta de procedències. D'altra banda, un 16% dels treballadors procedents de la resta d'Amèrica ocupa llocs de directius i professionals el que suposa un percentatge prou elevat, però així i tot, significativament menor en comparació amb els originaris dels països desenvolupats.

Estos patrons de comportament són semblants a estos mateixos grups a la resta d'Espanya amb l'excepció dels oriüds d'Àfrica. Entre ells, a la Comunitat Valenciana el pes de directius és molt superior a persones d'origen africà a la resta d'Espanya (prop del 9,5% enfront del 5,4%), i el pes dels treballadors no qualificats és inferior (43% enfront de quasi 48%). Esta realitat ens col·loca novament davant de la naturalesa mixta d'este col·lectiu, ja posada de manifest en altres parts d'este Informe. A la Comunitat Valenciana està integrat tant per immigrants econòmics, que mostrarien nivells de qualificació sociolaborals semblants als immigrants d'origen andí i de la resta d'Europa, com per grups d'ascendència europea, molt qualificats que estarien residint preferentment en zones del sud i del llevant espanyol. Encara que la importància d'este últim grup a València siga menor que en regions com la Andalusia, la seua presència és clara en les dades de qualificació socioprofessional ací presentades.

Gràcies a les dades obtingudes de l'ENI s'ha comprovat també com varia la posició actual dels immigrants en el mercat de treball en relació amb el moment en què es va produir l'arribada a Espanya. Amb este propòsit analitzem de manera transversal la situació sociolaboral de la població immigrant ocupada representant la distribució dels valors d'esta variable per a cada un dels tres períodes d'arribada. Els resultats presentats en la Figura 5.2 reflectixen unes pautes molt marcades. Observem que, a mesura que el moment d'arribada s'acosta a les dates actuals, la distribució de les categories sociolaborals canvia: augmenta la proporció de treballadors no qualificats alhora que disminueix la proporció de treballadors no manuals d'alt, mitjà i baix nivell de preparació així com empresaris amb empleats i sense.

Figura 5.2. Situació sociolaboral en l'ocupació actual segons l'any d'arribada a la Comunitat Valenciana.

Font: Enquesta Nacional d'Immigrants – 2007

Així veiem que entre les persones que van immigrar a Espanya abans de 1992 predominen aquelles que se situen en les parts superiors i mitjanes de l'estructura sociolaboral. Més d'un de cada quatre ocupats que van arribar a Espanya en aquell període i residixen ara a la Comunitat Valenciana, en l'actualitat són directors i professionals i tan sols un 20% treballadors manuals no qualificats. Entre les persones residents a la Comunitat Valenciana que van arribar a Espanya en la primera meitat dels anys noranta la proporció de treballadors manuals (qualificats i sense qualificacions) s'aproxima al 36% de tota la població ocupada. Al contrari, entre les persones ocupades que van arribar a Espanya en el període 2002-2007 més de la meitat són treballadors no qualificats i una quarta part treballadors manuals qualificats.

A manera de resum podem establir una clara relació lineal entre la posició que ocupa el treballador en l'estructura del mercat laboral i el moment d'arribada. Des d'una perspectiva general, podem dir que les persones que van immigrar a Espanya en anys anteriors estan en millor situació sociolaboral en comparació amb els immigrants més recents. En interpretar esta relació cal, tanmateix, mantindre una màxima cautela i no traure conclusions precipitades i simplistes. En l'explicació d'estos fenòmens hem de considerar almenys tres factors determinants l'impacte dels quals pot ser complementari: a) el temps d'estada, b) les característiques estructurals de la població immigrant en cada un dels moments analitzats c) les condicions institucionals i econòmiques en què es produïx la inserció laboral dels immigrants. Tots ells són importants per a l'explicació dels resultats ací presentats.

En primer lloc, el temps d'estada a Espanya pot influir en alguns casos positivament en la situació sociolaboral dels immigrants, la qual cosa concordaria amb els resultats d'alguns estudis internacionals. En estos estudis s'ha observat que en la fase inicial de la seua trajectòria migratòria els immigrants solen situar-se en els segments més baixos de l'escala socioeconòmica, la qual cosa s'atribuïx a la falta de certes habilitats, com per exemple l'idioma o una adequada preparació. Amb el temps, la seua posició millora com resultat del procés d'assimilació a les condicions del mercat laboral en el país de destí (Chiswick 1978).

De fet, hi ha una tendència a llegir les dades ací presentades com l'experiència d'una mateixa cohort que segons es va adaptant al país de destí va desenvolupant estratègies de promoció, clares i eficaces. En realitat, les nostres dades no ens permeten fer una afirmació tan contundent ja que es tracta de tres cohorts diferents. Però també és cert que l'experiència en el país de destí no pot descartar-se com a element important en la promoció social i econòmica dels immigrants.

En segon lloc i a la vista dels resultats que s'han anat aportant al llarg d'este Informe, podem confirmar que tenen molta importància les característiques de les successives fases del cicle migratori, experimentades per la Comunitat Valenciana i la resta de comunitats espanyoles en les últimes dècades. Com observa Lorenzo Cachón, el procés migratori ha travessat diverses fases definides en important mesura per la procedència de la població que arribava en cada un d'estos moments (Cachón, 2002). En la dècada dels anys vuitanta i fins i tot a principis dels noranta, entre la població immigrant predominaven els originaris dels països desenvolupats caracteritzats per un important pes de persones amb alt nivell d'estudis i qualificació però també amb més facilitats per a inserir-se en el mercat laboral en condicions iguals que els nacionals. En els anys següents, el ràpid augment del nombre de nous immigrants va ser acompanyat per un progressiu increment de persones procedents de països de menor nivell de desenvolupament, amb un nivell de preparació menor que trobaven més obstacles de naturalesa institucional per a la seua inserció laboral.

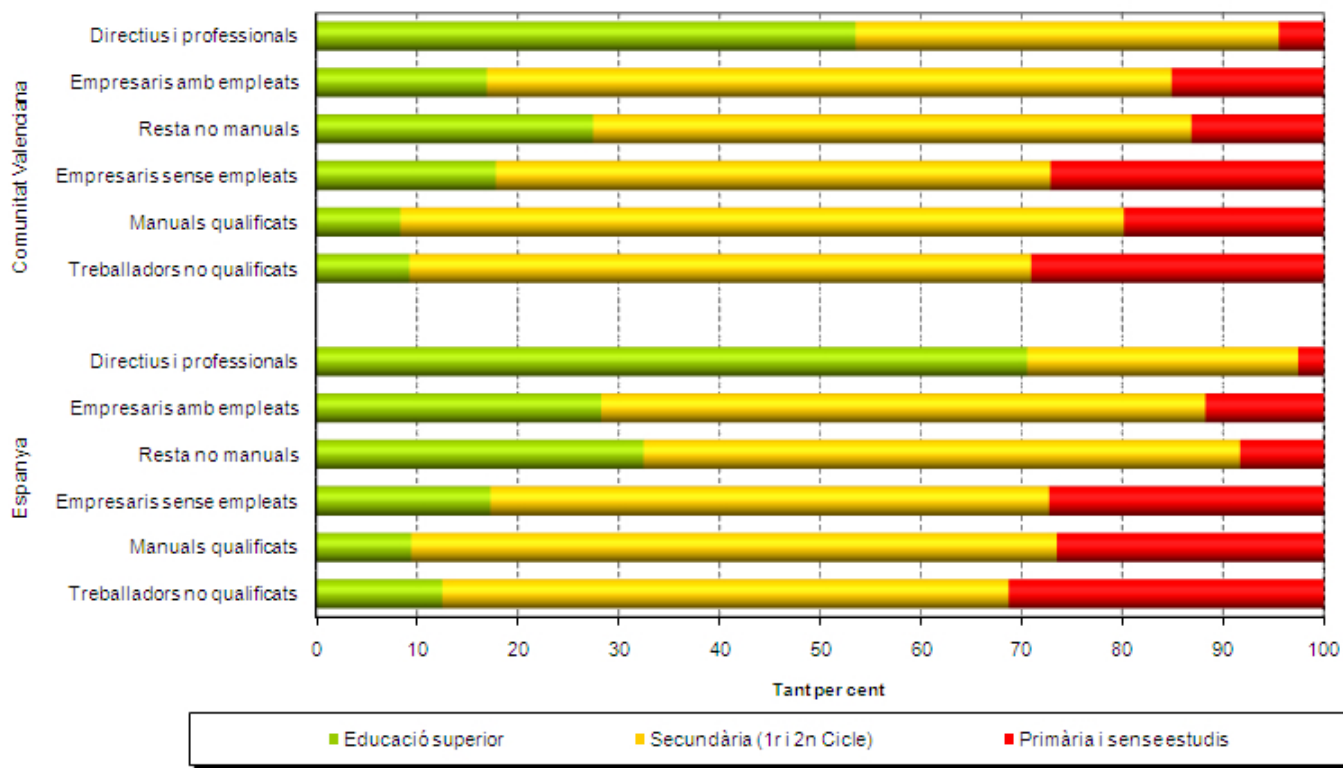
En tercer lloc, cal tindre en compte que els immigrants nous troben amb majors dificultats per a incorporar-se al

mercat laboral legal per falta d'autorització de residència i permisos de treball (Arango, 2004). Així, almenys en el primer període de la seua estada a Espanya una considerable part de població immigrant extracomunitària es veu obligada a treballar en el mercat submergit en condicions laborals precàries. Tan sols amb el pas del temps, els immigrants poden aconseguir la regularització per mitjà d'una de les vies possibles que els permeta millorar les seues condicions laborals. Finalment, la situació dels immigrants depèn del moment del cicle en què es troba el mercat laboral. L'arribada massiva d'immigrants en els últims anys va significar un increment de l'oferta de mà d'obra que, en conseqüència, va poder suposar un empitjorament de les condicions salarials en què es produïa la inserció laboral dels nousvinguts.

Com acabem de mencionar, en alguns casos la situació sociolaboral dels immigrants depèn directament del nivell de qualificació que representa esta població. De fet, en política econòmica un dels objectius a complir és assegurar l'aprofitament dels recursos de la població del país. Este propòsit es du a terme assegurant una màxima adequació del nivell de preparació (*e/capital humà*) dels treballadors amb el tipus de treball exercit. Cabria així esperar que les tasques i funcions d'alta complexitat i major grau de responsabilitat siguen exercides per aquells treballadors que tinguen majors nivells de qualificació i, al revés, els llocs de treball que requereixen menors nivells de capacitació siguen coberts per treballadors de menor nivell de preparació. Seguint esta anàlisi, intentarem respondre a la pregunta en quina mesura l'economia espanyola trau profit dels coneixements i de les qualificacions dels immigrants presents en el nostre mercat laboral.

Les dades presentades en la Figura 5.3, en què es relaciona el nivell d'estudis amb la situació sociolaboral dels immigrants, indiquen que hi ha un ampli contingent de treballadors immigrants que ocupen posicions en l'estructura laboral molt per davall del nivell real de les seues qualificacions. La informació que crida més la nostra atenció és la que concernix a la categoria de treballadors no qualificats, entre els quals una part considerable (9%) té estudis superiors. Esta falta d'adequació constitueix un clar indicatiu de desajustos existents entre el nivell de preparació d'alguns immigrants i la seua posició en el mercat laboral. D'altra banda, com cal esperar, no s'observa esta inadequació en les parts altes de l'estructura sociolaboral i així bona part de persones en la categoria de directius i professionals posseïx educació superior. Ací en canvi destaquen les diferències entre els immigrants de la Comunitat Valenciana i els de la resta d'Espanya ja que en la primera regió un poc més de la meitat dels directius (54%) té educació superior enfront de la resta d'Espanya on un 71% de la dita categoria sociolaboral té educació superior.

Figura 5.3. Situació sociolaboral en l'ocupació actual segons l'educació a la Comunitat Valenciana i Espanya.

Nota: conté la informació del total d'Espanya menys la Comunitat Valenciana
 Font: Enquesta Nacional d'Immigrants – 2007

Estes mateixes dades es poden veure d'una altra manera paral·lela que aporta una perspectiva diferent. Entre els immigrants amb educació superior, es pot estimar que 34% d'ells exercixen treballs manuals, amb qualificació i sense. Entre immigrants amb una educació secundària, el mateix percentatge s'eleva al 70% i entre persones amb educació primària este percentatge és del 77%. D'estes dades es desprenen dues conclusions molt importants. 1) L'educació està fortament relacionada amb la situació sociolaboral de l'immigrant. 2) El mercat de treball evidencia importants disfuncionalitats ja que bona part dels immigrants està ocupada en un treball per davall del seu nivell de qualificació. És extraordinàriament difícil calibrar el grau d'esta disfuncionalitat, encara que d'acord amb les dades ací presentades és cert per a almenys un terç de les persones amb educació superior. Esta disfuncionalitat, fàcilment explicable en termes socials i econòmics, és a la llarga nefasta tant per als immigrants com per a la societat d'acollida.

Als desajustos que acabem de mencionar se'ls poden atribuir diverses raons. Una d'elles, són indubtablement les dificultats d'índole institucional relacionades amb l'accés a la regularitat amb què s'enfronten els immigrants procedents dels països extracomunitaris. Els obstacles per a obtindre el permís de residència i treball requerits obliguen a una important part de la població immigrant, almenys al principi de la seua trajectòria a Espanya, a buscar eixida en l'economia submergida en molts casos en llocs de treball que no responen als perfils de preparació que representen. Una altra raó per a un inadequat aprofitament del capital humà de la població estrangera pot estar relacionada amb les necessitats del mercat laboral a curt termini. La demanda de mà d'obra es perfila en relació amb les característiques de l'economia nacional en què juga un paper important la construcció, els servicis relacionats amb el turisme i l'agricultura, basats tots ells en el treball poc o gens qualificat. Per tant, en algunes ocasions, les polítiques migratòries poden estar encaminades a proporcionar una força de treball flexible i barata per a determinats sectors d'activitat, fins i tot a costa de la pèrdua del capital humà per a l'economia nacional. Finalment, l'educació i l'experiència dels immigrants poden, a vegades, tindre un valor inferior en el mercat de treball que l'educació i l'experiència dels nadius. Açò es deu en part al menor valor atribuït a les qualificacions dels immigrants (aquells originaris de països amb menor nivell de desenvolupament), obtinguts en els seus llocs d'origen.

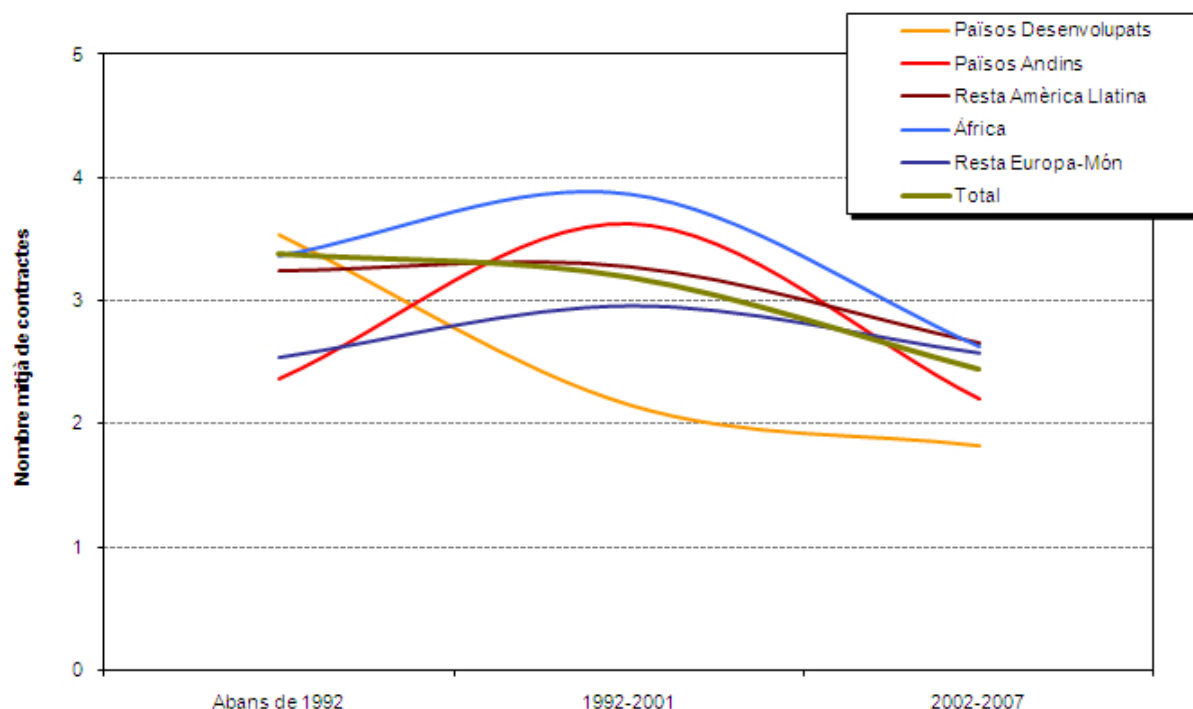
5.1.2 QUALITAT DE L'OCUPACIÓ ACTUAL

Un altre aspecte de l'activitat laboral dels immigrants és la problemàtica de la qualitat de l'ocupació. Esta dimensió de l'ocupació es pot mesurar per mitjà d'una sèrie d'indicadors entre els quals es troben el nombre de contractes, la temporalitat de contractació i la freqüència de trobar-se sense treball.

Les dades oferides per l'ENI sobre el nombre de contractes laborals que han tingut els immigrants des de la seua arribada a Espanya permeten fer una aproximació a la problemàtica de l'estabilitat laboral. Com a mitjana, els treballadors immigrants a Espanya que residixen a la Comunitat Valenciana al llarg de la seua trajectòria laboral concerten 2,9 contractes laborals des del moment de la seua arribada a Espanya. Els treballadors procedents dels països de la resta d'Europa-món i dels països desenvolupats són els grups amb menor nombre total d'ocupacions concertades durant la seua estada (2,7-2,8). En contraposició es troben els andins i els africans, amb el nombre més gran mitjà de contractes establits des de l'arribada (3,1 i 3,4 respectivament). Estes dades indiquen que el nombre de contractes a la Comunitat Valenciana ha sigut igual que a la resta d'Espanya.

En este àmbit també s'han realitzat una sèrie d'anàlisis per a relacionar el nombre de contractes en relació amb el moment d'arribada. Sense tindre en compte l'origen, amb poques paraules, els immigrants amb més nombre de contractes són les persones establides a Espanya en el període anterior a 1992 i entre 1992 i 2001 i que residixen actualment a la Comunitat Valenciana. Com és d'esperar, els immigrants que han arribat a Espanya en els cinc últims anys són els que han tingut menys ocupacions durant tota la seua estada, la qual cosa es deu a la senzilla raó que han tingut menys temps per a canviar de treball. De les dades presentades, és difícil veure un patró clar per a abans de 2001, possiblement, a causa del reduït nombre de casos que tenim a la nostra disposició. Si es prenen les dades de conjunt per a cada període, sense controlar per l'origen, resulta que per als arribats abans de 1992, el nombre mitjà de contractes és de 3,4, de 3,2 per als arribats entre 1992 i 2001 i de 2,4 per als arribats en el període més recent.

Figura 5.4. Nombre mitjà de contractes laborals a Espanya per any d'arribada i origen per a la Comunitat Valenciana.

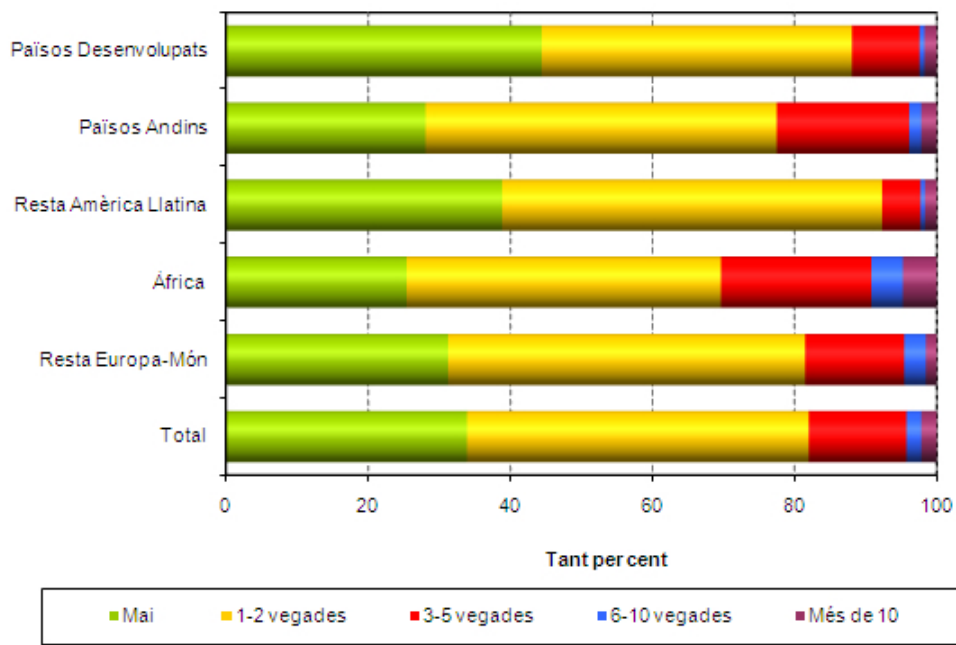
Entre els factors que influïxen en la intensitat de la rotació laboral dels immigrants s'ha de mencionar el grau d'inserció en el mercat de treball regular i les taxes d'activitat econòmica de cada grup. No obstant això, no s'ha d'oblidar que el nombre de contractes que ha concertat un treballador immigrant en el transcurs de la seua vida activa en el país de destí està directament relacionat amb el temps d'estada a Espanya. En altres paraules, les persones que més temps romanen en el mercat laboral tenen més possibilitats de canviar d'ocupació. D'altra banda, cal tindre en compte que esta relació directa es pot veure alterada per una sèrie de factors contextuals vinculats al moment d'arribada, ja que les condicions en què es produïxen les migracions varien en el temps i depenen de la conjuntura econòmica, així com dels processos de reestructuració econòmica.

Tanmateix, a la vista de les dades que acabem de presentar pareix que un dels factors més importants que determinen els canvis en la qualitat de treball al llarg del temps és, una vegada més, l'evolució del perfil de procedències dels immigrants. És a partir dels anys noranta, quan cobren cada vegada més protagonisme els immigrants dels països no desenvolupats. Com ja s'ha indicat, estos immigrants solen ocupar posicions baixes i mitjanes en l'estructura jeràrquica del mercat de treball cosa que al seu torn implica menys estabilitat laboral. Tampoc s'ha d'oblidar que la qualitat de l'ocupació pot variar no sols en relació amb la procedència del grup, sinó també, segons el moment de la incorporació laboral. És per això, que alguns col·lectius poden enfrontar-se a l'empitjorament de la qualitat de la seua ocupació en determinats moments del cicle migratori.

Una anàlisi detallada, que vincula el nombre de contractes amb el moment d'arribada i procedència dels immigrants, permet conèixer algunes particularitats de la qualitat de treball de la població immigrada. Entre els immigrants dels països desenvolupats observem una relació directa entre el temps de permanència a Espanya i el nombre de contractes – les ocupacions que ha tingut l'immigrant incrementen en relació amb el temps d'estada. En el cas dels altres col·lectius la pauta de canvi és un poc més complexa. Entre els procedents dels països llatinoamericans no andins i dels països de la resta d'Europa-món observem que el nombre de contractes augmenta lleument entre les persones immigrades a partir de 1992 per a disminuir en períodes posteriors. Per als immigrants africans este canvi és més brusc encara que segueix el mateix patró. Es dona un patró semblant, però encara més intens entre persones procedents de països andins. En estos quatre casos podem suposar que després de 1992 les condicions d'incorporació laboral de les successives onades d'immigrants van empitjorar, com indica la comparació entre el nombre de contractes dels immigrants en el període anterior i posterior a l'any 1992. Després d'este període el nombre de treballs pareix seguir la lògica - "més temps d'estada - més probabilitat de canviar de treball". Tanmateix, esta pauta no es pot aplicar al col·lectiu andí i en este cas el nombre de contractes disminueix ja des del període anterior a 1992, encara que en la dècada dels anys noranta el marge de canvi és molt menut.

Una forma complementària d'abordar la problemàtica de l'estabilitat de l'ocupació és mesurar la incidència de desocupació al llarg de la trajectòria laboral dels immigrants. Les dades que hem obtingut permeten determinar el nombre de vegades que els immigrants són o seran alguna vegada econòmicament actius³⁵ a Espanya, o que van romandre sense treball durant un període del menys un mes. Els resultats es plasmen en la Figura 5.5 i la Taula 5.2 d'este Informe.

Figura 5.5. Nombre de vegades sense ocupació durant 1 mes o més segons l'origen a la Comunitat Valenciana.

Font: Enquesta Nacional d'Immigrants – 2007

Taula 5.2. Nombre de vegades sense ocupació durant 1 mes o més segons l'origen a la Comunitat Valenciana i Espanya.

		Mai	1 i més	3 i més	6 i més	Més de 10
Països Desenvolupats	Comunitat Valenciana	44,4	55,6	12,0	2,4	1,7
	Espanya	48,3	51,7	8,9	2,5	1,2
Països Andins	Comunitat Valenciana	28,1	71,9	22,5	3,9	2,2
	Espanya	33,7	66,3	11,1	1,4	0,6
Resta d'Amèrica Llatina	Comunitat Valenciana	38,9	61,1	7,7	2,3	1,7
	Espanya	36,4	63,6	9,7	1,6	0,7
Àfrica	Comunitat Valenciana	25,4	74,6	30,3	9,2	4,8
	Espanya	26,7	73,3	19,8	5,4	2,9
Resta Europa-Món	Comunitat Valenciana	31,2	68,8	18,5	4,6	1,6
	Espanya	32,1	67,9	8,8	1,3	0,4
Total	Comunitat Valenciana	33,9	66,1	18,0	4,3	2,2
	Espanya	35,3	64,7	11,3	2,3	1,1

Nota: conté la informació del total d'Espanya menys la Comunitat Valenciana

Font: Enquesta Nacional d'Immigrants - 2007

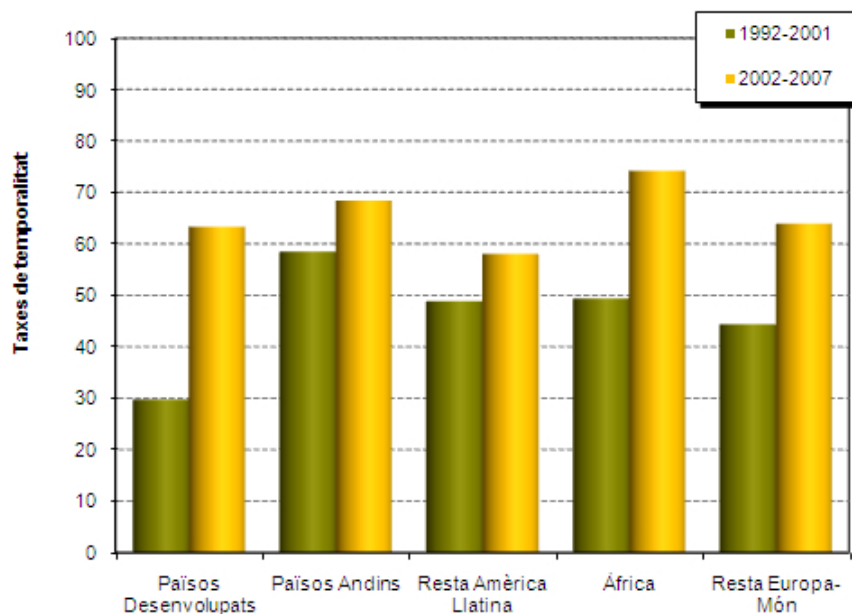
Considerant l'origen de la població immigrant es poden constatar algunes diferències en què, una vegada més, destaquen els originaris dels països desenvolupats. Estos immigrants es caracteritzen per la menor incidència de desocupació en tota la població immigrant. Quasi la meitat dels immigrants dels països desenvolupats van declarar no haver estat desocupats durant almenys un mes i tan sols 12% dels integrants d'este col·lectiu va estar en esta situació més de 2 vegades durant tota la seua vida econòmicament activa. Tots els altres col·lectius han mostrat una estabilitat laboral menor que els oriünds dels països desenvolupats.

Dels pocs matisos que sorgixen de les dades ací presentades que mereixen la pena subratllar-se és la diferència entre la situació d'oriünds de la zona andina residents a la Comunitat Valenciana i a la resta d'Espanya. A València l'experiència amb la desocupació és moderada, semblant a la d'altres grups d'immigrants. No obstant això, els andins residents a la resta d'Espanya demostren un nivell inferior d'inestabilitat laboral als seus compatriotes a la Comunitat Valenciana. Per exemple, enfront del 28% de la població d'origen andina a València que mai ha tingut experiències en la desocupació, a la resta d'Espanya este grup suposa més d'un terç del col·lectiu, i enfront del 22% de desocupacions múltiples a València, per a les altres comunitats esta dada només s'eleva a l'11%.

Una altra mesura que ens ajuda a determinar la qualitat de l'ocupació és la temporalitat dels contractes de treball (sense oblidar que este indicador recull informació referida tan sols als treballadors assalariats). En termes generals, en esta població a la Comunitat Valenciana un poc més de la meitat de les persones arribades a Espanya després de 1992 i que treballen disposen de contractes laborals de caràcter temporal. Este patró és semblant a la resta d'Espanya excepte pel fet que la temporalitat és prou menor, en uns 10 punts percentuals.

El grup amb menor taxa de temporalitat amb diferència és el dels països desenvolupats, entre els quals tan sols un de cada tres immigrants arribats després de 1992 té un contracte temporal. Tots els altres col·lectius mostren una temporalitat igual o superior a la mitjana. És obligat afegir que la temporalitat de l'ocupació s'observa sobretot entre aquells grups, com són els africans i els andins, els integrants dels quals es concentren en determinats sectors d'activitat, com ara la construcció o l'agricultura. Estes activitats es veuen cobertes en gran manera per mitjà de contractes temporals, fet que convertix els treballadors en el col·lectiu més vulnerable quant a estabilitat de l'ocupació. Un altre factor que influeix en la temporalitat és la posició en l'escala sociolaboral. Les baixes taxes de temporalitat entre els immigrants dels països desenvolupats i llatinoamericans no andins poden estar relacionades amb la ja comentada estructura sociolaboral, en què un pes important el tenen els treballadors de mitjana i alta qualificació. Estes causes expliquen el fet que els resultats d'esta mateixa variable en el conjunt de la resta d'Espanya siguen semblants als que es donen a la Comunitat Valenciana amb l'excepció que, en tots els col·lectius, la temporalitat és menor a la resta d'Espanya.

Figura 5.6. Taxa de temporalitat en l'ocupació segons l'origen i l'any d'arribada a la Comunitat Valenciana.

Nota: Només treballadors per compte d'altri Font: Enquesta Nacional d'Immigrants – 2007

Si s'analitza la temporalitat de l'ocupació en relació amb l'any d'arribada per a cada un dels orígens, el quadre general que s'acaba de presentar adquirix certs matisos. En primer lloc, entre les persones que van arribar abans a Espanya i que residixen a la Comunitat Valenciana, les taxes de temporalitat en l'ocupació són molt inferiors als que van arribar-hi més recentment. Les dades en la Figura 5.6 indiquen que la temporalitat en l'ocupació és característica per a tots els immigrants que van arribar a Espanya de forma recent independentment de la seua procedència. Fins i tot controlant per l'origen de l'immigrant, la temporalitat és més alta sempre en els últims anys, bé després de 2002 o, en algun cas, a partir de la dècada dels noranta. Per tant s'ha de subratllar que el fenomen de temporalitat no sols està vinculat a les característiques de determinats col·lectius sinó també amb la situació general en el mercat laboral. La nostra economia es caracteritza per considerables taxes de temporalitat els valors de les quals es mantenen per damunt del 30% (per a tota la població ocupada) des de principis dels anys noranta (vegeu Ferreiro i al., 2004). La dita temporalitat afecta en principal mesura les persones que s'insereixen en el mercat laboral. En el cas de la població espanyola el grup més afectat són els joves i en el cas de la població d'origen estranger - les persones nouvingudes, és a dir, aquelles que intenten integrar-se en l'economia espanyola (vegeu Cachón, 2003).

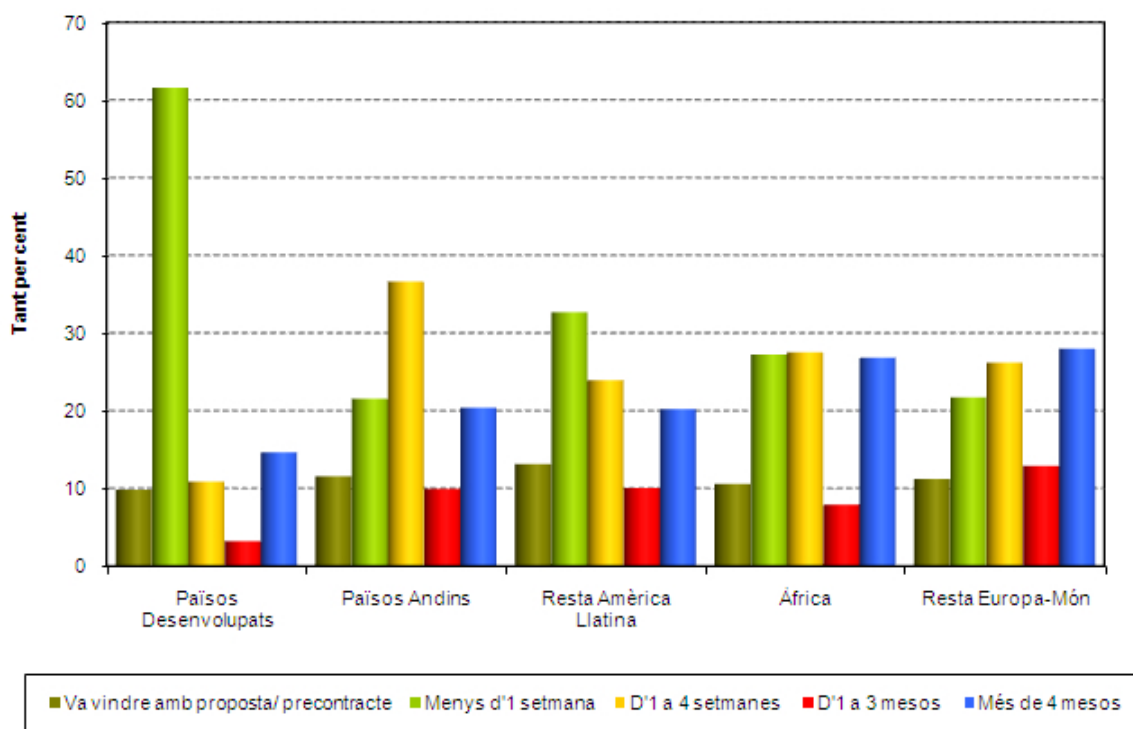
5.2 Primera ocupació a Espanya

Algunes de les variables recollides per l'ENI reflectixen les característiques de la primera ocupació, tant per als ocupats en el moment de la realització de l'Enquesta, com per als que ho van estar en qualsevol moment al llarg de la seua presència a Espanya. Estes dades permeten aprofundir en l'anàlisi de les condicions en què transcorre la inserció laboral d'esta població (particularment per a aquells que residixen actualment a la Comunitat Valenciana), de les oportunitats amb què pot comptar en arribar a Espanya i de les dificultats a què es veu obligat a afrontar.

5.2.1 CERCA DE LA PRIMERA OCUPACIÓ

Un dels punts que tractarem ací és el temps que tarda l'immigrant a aconseguir la seua primera ocupació des del moment en què es va disposar a cercar-la (i no des del moment d'arribada). Encara que òbvia, esta matisació no deixa de ser important, ja que es poden donar casos en què els immigrants no vénen amb el propòsit de treballar a Espanya i només determinades circumstàncies els obliguen o animen a iniciar la seua activitat laboral en el nostre país. Això pot succeir en el cas d'immigrants per als quals Espanya es va convertir d'un país de trànsit a un país de residència. Un altre escenari que es pot donar és el cas d'aquelles persones que vénen a Espanya en condició de turistes (a curt o llarg termini) i que decidixen començar a treballar en este país (vegeu Lardiés, 1999). Recordem en tot cas, que ací ens referim a les decisions preses per les persones immigrants que residixen a la Comunitat Valenciana en el moment de realització de l'Enquesta Nacional d'Immigrants.

Figura 5.7. Temps utilitzat a trobar la primera ocupació a Espanya segons l'origen per a la Comunitat Valenciana.

Font: Enquesta Nacional d'Immigrants – 2007

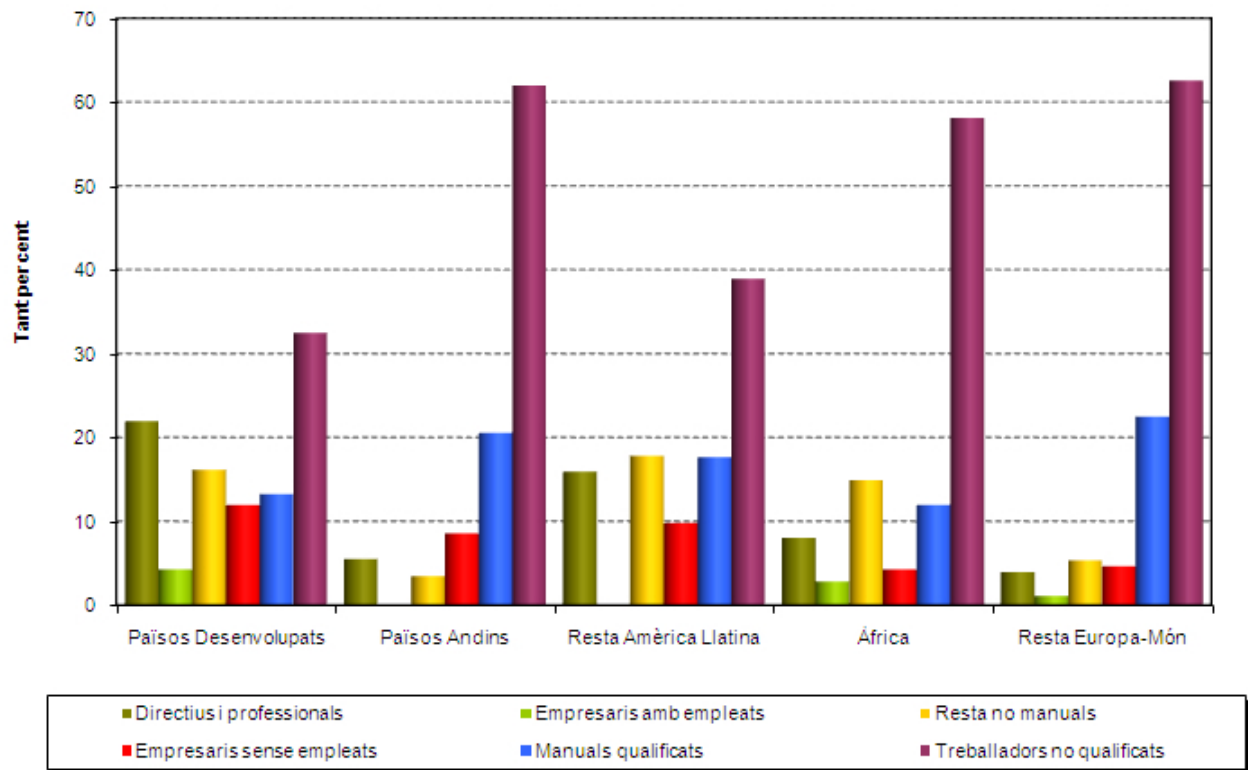
El primer element que crida la nostra atenció és una certa homogeneïtat en la proporció de persones que van vindre a Espanya amb una proposta o precontracte laboral entre tots els col·lectius estudiats que residixen a la Comunitat. En tots els grups esta dada oscil·la entorn del 10-13%. A la vista d'estos resultats sorprén que l'estatus especial de què gaudixen els europeus comunitaris³⁷ en la legislació espanyola, com a conseqüència de l'aplicació de les normatives referents a la lliure circulació, no incremente les seues probabilitats de concertar un contracte o precontracte laboral des del país d'origen³⁸.

Al mateix temps observem que este estatus especial sí que influïx en el temps de cerca de treball una vegada a Espanya. En agregar les dades representades en la Figura 5.7 veiem que prop del 62% dels immigrants procedents dels països desenvolupats tarden tan sols una setmana a trobar la seua primera ocupació i menys d'un en cinc empra un temps superior a un mes. La rapidesa observada en la trobada de treball en este col·lectiu pot vindre donada no sols per facilitats de caràcter institucional, sinó també, estar vinculada al tipus de llocs de treball a què aspiren. Com s'indicarà en la Figura 5.8 els immigrants dels països desenvolupats s'incorporen en unes posicions sociolaborals molt diferents en comparació amb els altres immigrants. Aproximadament un de cada quatre immigrants d'este origen, en la seua primera ocupació, ocupa llocs de directors i professionals d'alta qualificació el que contrasta clarament amb els resultats obtinguts pels altres col·lectius. Enfront d'esta rapidesa a trobar la primera ocupació entre persones dels països desenvolupats, només prop del 22-33% dels immigrants gaudix del mateix avantatge. A més, en alguns casos l'espera per a la primera ocupació pot ser llarga, tal com indica el fet que entre el 20-28% dels altres immigrants van esperar més de 4 mesos per a la seua primera ocupació, enfront de tan sols 15% dels immigrants dels països desenvolupats.

5.2.2 CANVI DE SITUACIÓ SOCIOLABORAL AL LLARG DE LA TRAJECTÒRIA MIGRATÒRIA

Com hem explicat, s'observen pautes marcadament diferents quant a la situació sociolaboral en la primera ocupació a Espanya entre els immigrants procedents dels països desenvolupats i la resta de grups, cosa que al seu torn concorda amb la tendència general observada al llarg de tot el capítol. Les diferències més destacades entre els països d'este origen i d'altres procedències s'observen, sobretot, en els extrems de l'escala sociolaboral. Els països desenvolupats destaquen tant per la seua ubicació en el mercat de treball, com en les condicions en què realitzen la seua activitat laboral. D'altra banda, els immigrants de la resta dels països llatinoamericans s'assemblen als immigrants dels països desenvolupats en alguns dels aspectes de l'activitat laboral i, no obstant això, mantenen un perfil clar i distintiu. Mentre que els immigrants dels tres grups restants presenten més homogeneïtat, encara que matisada per algunes idiosincràsies particulars.

Figura 5.8. Situació sociolaboral en la primera ocupació segons l'origen a la Comunitat Valenciana.

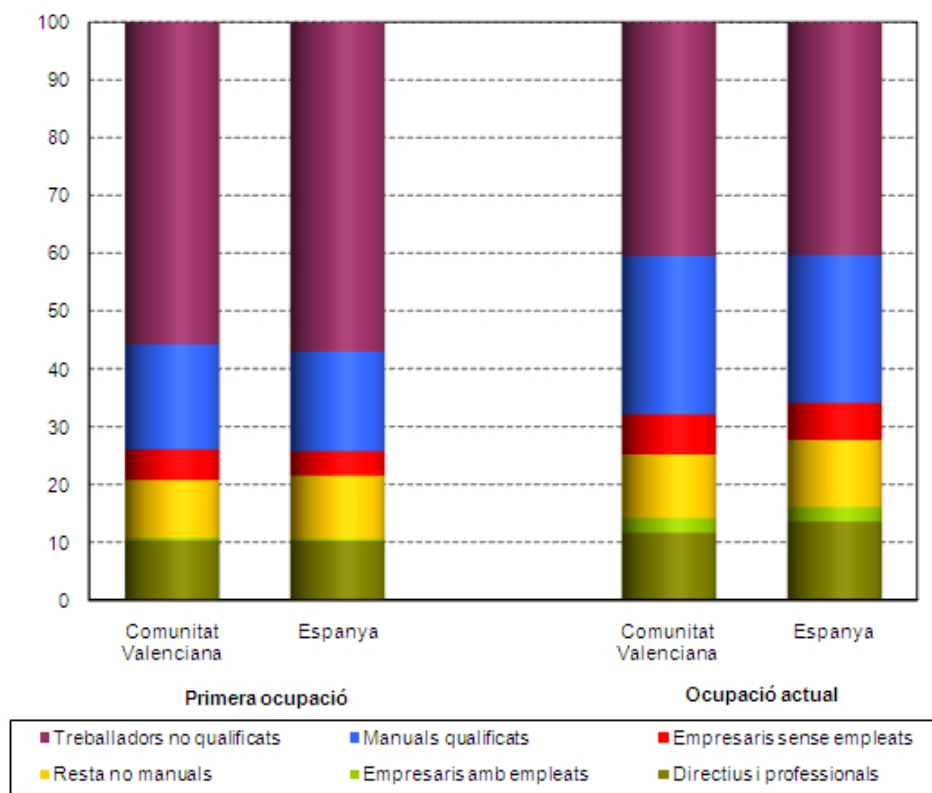

Font: Enquesta Nacional d'Immigrants – 2007

Si comparem les dades sobre la situació sociolaboral dels immigrants de diversos orígens en la primera ocupació amb les dades referents a esta situació en l'ocupació actual (vegeu Figura 5.1.), observem que la distribució d'ambdues variables presenta unes característiques semblants. Així, podem constatar que la posició de cada col·lectiu immigrant, en l'estructura del mercat laboral en el seu conjunt, es caracteritza per certa estabilitat al llarg del cicle migratori. Tanmateix, això no vol dir que la situació de cada immigrant no canvie al llarg de la seua trajectòria migratòria personal. Les dades que ens oferix l'ENI permeten conèixer com canvia la situació dels immigrants residents a la Comunitat Valenciana i a la resta de comunitats espanyoles al llarg de la seua vida activa en el nostre país.

Podem així analitzar els processos de mobilitat social dels immigrants, per mitjà de la comparació de la posició sociolaboral de l'immigrant al principi de la seua estada a Espanya i en el moment actual - sempre que durant esta trajectòria migratòria de l'individu es produïska algun canvi d'ocupació (Figura 5.9). Amb això, podem determinar tant la intensitat del canvi com la seua direcció. En termes generals observem que en el seu conjunt la població immigrant representa una tendència de mobilitat ascendent. De les dades presentades, es pot apreciar com va disminuint el pes de les persones que ocupen posicions de treballadors no qualificats, la qual cosa al seu torn va acompanyada per un increment en la participació d'altres categories sociolaborals, i la dels treballadors qualificats és la que augmenta amb més intensitat. Esta mobilitat es percep millor en els extrems oposats del mercat laboral. El pes de directius, professionals i empresaris a la Comunitat Valenciana passa de representar un 10,7% del total en la primera ocupació a representar un 14,2% en l'ocupació actual. El dels treballadors no qualificats disminueix en 15 punts percentuals (des del 56% fins al 41% respectivament). Es tracta d'una mobilitat laboral semblant a la que es dona a la resta d'Espanya.

Figura 5.9. Situació sociolaboral dels immigrants en la primera ocupació i en l'ocupació actual. Percentatges per a la Comunitat Valenciana i Espanya.

Nota: conté la informació del total d'Espanya menys la Comunitat Valenciana
 Font: Enquesta Nacional d'Immigrants – 2007

Conforme a estes dades podem dir que la situació sociolaboral dels immigrants experimenta un evident procés de millora al llarg de les seues trajectòries migratòries. Es tracta d'una mobilitat relacionada en gran manera, és clar, amb l'augment en l'edat i experiència dels mateixos immigrants. A més, cal fer insistència que el canvi es produïx principalment en les parts baixes de l'estructura sociolaboral ja que com es veu en la figura mencionada, les categories amb més intensitat de canvi són les dels treballadors no qualificats i treballadors manuals qualificats. Cal tractar amb molta cautela les comparacions ací presentades, com una mera aproximació a una realitat molt complexa i mereixedora d'un estudi més profund. No s'ha d'oblidar que estem comparant canvis transcorreguts en uns períodes de temps molt heterogenis, ja que el temps que passa entre la primera i l'última ocupació pot ser desigual i depén del temps de residència a Espanya. D'altra banda, tampoc convé exagerar les diferències observades entre la situació dels immigrants residents a València i els residents a la resta d'Espanya ja que no són molt altes i, a més, la primera ocupació bé podria haver tingut lloc en una altra part d'Espanya.

³⁴Segons les dades de l'EPA entre el primer trimestre de 1994 i el primer trimestre de 2007 l'augment de la població total ocupada va ser de 7.981 milions.

³⁵Esta pregunta va ser dirigida a la població immigrant activa en el moment de la realització de l'estudi o que ho havia estat alguna vegada durant la seua estada a Espanya.

³⁶A títol informatiu cal mencionar que l'ENI conté una sèrie de variables sobre les característiques de la primera ocupació que va aconseguir l'immigrant a Espanya. Les preguntes de l'Enquesta van ser dirigides tant a les persones que estaven treballant en el moment de la seua realització com a les que van tindre almenys un ocupació durant la seua estada a Espanya. Per tant les dades que presentarem tenen caràcter transversal i reflectixen el conjunt de característiques del primer treball dels immigrants al llarg de tot el període estudiat. Per al cas dels immigrants ocupats en el moment de l'estudi i que van tindre només una ocupació durant la seua estada a Espanya es van computar com les de la primera ocupació.

³⁷Que integren, com s'ha explicat en el capítol 1 d'este Informe, una gran part del col·lectiu immigrant procedent dels països desenvolupats.

³⁸Els ciutadans d'altres països membres de la Unió Europea gaudixen de ple dret a entrar, circular i romandre en territori espanyol. A més tenen dret a treballar en qualsevol activitat per compte propi o d'altri - excepte algunes excepcions - en les mateixes condicions que els espanyols; per tant, es pot suposar que este estatus especial permet accedir al mercat laboral amb més facilitat.